

Αγία Μαρία η Μαγδαληνή: Η αλλοίωση του ρόλου της

/ Το Συναξάρι της Πεντηκοστής / Συναξαριακές μορφές

Τα έτη 1976-1985 είχαν ορισθεί από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) ως «Δεκαετία για τα Δικαιώματα των Γυναικών». Στο πλαίσιο των σχετικών δράσεων που αναπτύχθηκαν τότε, υποστηρίχθηκε μεταξύ άλλων και η άποψη πως για την καταπάτηση των δικαιωμάτων των γυναικών ευθύνη φέρουν και οι θρησκείες. Ανταποκρινόμενος ο χριστιανικός κόσμος στην πρόκληση αυτή, προώθησε σε οικουμενικό επίπεδο, μέσα από τις δράσεις του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών (ΠΣΕ), τη δική της οικουμενική δεκαετία «Εκκλησίες αλληλέγγυες προς τις γυναίκες» (1988-1998). Ήδη όμως, σε Γενικές Συνελεύσεις του, αλλά και σε επιμέρους δράσεις του, το ΠΣΕ είχε ασχοληθεί με το συγκεκριμένο ζήτημα.

Μεταξύ των ετών 1978-1981, μάλιστα, διοργανώθηκε ένα πρόγραμμα μελέτης για την «Κοινωνία Γυναικών και Ανδρών στην Εκκλησία». Αποκορύφωμα της συγκεκριμένης προσπάθειας υπήρξε η Διεθνής Διάσκεψη στο Sheffield της Αγγλίας, στην οποία συντάχθηκε η περίφημη «Επιστολή από το Sheffield». Κατά τη διάρκεια όλων αυτών των συζητήσεων δόθηκε η ευκαιρία στη χριστιανική επιστημονική κοινότητα να επανεξετάσει πολλά συναφή ζητήματα, όπως λ.χ. των επιρροών στην κοινωνική ζωή του δυτικού κόσμου από τη θεολογία που διατυπώθηκε στην Δύση στις αρχές του 5^{ου} μ.Χ. αι., με την περί προπατορικού αμαρτήματος θεωρία της μεγαλύτερης ίσως φυσιογνωμίας του Δυτικού κόσμου, του ιερού Αυγουστίνου. Ένα πολύ σημαντικό επίσης θέμα που επανεξετάσθηκε ιστορικά και θεολογικά στο χριστιανικό κόσμο με την ίδια αφορμή είναι και αυτό που αφορά το πρόσωπο της αγίας Μαρίας της Μαγδαληνής.

Το όνομα της Μαρίας της Μαγδαληνής στον εκτός της Ορθόδοξης Εκκλησίας καλλιτεχνικό, φιλοσοφικό, αλλά και μέχρι πρόσφατα και στο δυτικό εκκλησιαστικό και θεολογικό κόσμο, έχει ταυτιστεί με τον ένα ή τον άλλο τρόπο με το ευρύτερο χώρο του ερωτισμού. Διάφοροι καλλιτέχνες ή μυθοπλάστες διηγηματογράφοι, όπως για παράδειγμα οι Dan Brown, William Phipps, Chris Gollon, Martin Scorsese και πολλοί άλλοι, αναζητούν ή θέλουν να επινοήσουν κάποια ερωμένη του Ιησού του από Ναζαρέτ, και - περιέργως, όλοι μα όλοι - επιλέγουν τη Μαρία τη Μαγδαληνή.

Και αυτό δεν είναι παράδοξο, μια και για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, και εντός ακόμη της εκκλησιαστικής γραμματείας, η Μαγδαληνή χαρακτηρίστηκε ως η περισσότερο θελκτική και σαγηνευτική γυναικεία φυσιογνωμία της Καινής Διαθήκης. Πολλοί μάλιστα, ακόμη και στις μέρες μας τη θεωρούν ως μια πρώην πόρνη, που βέβαια μετανόησε μετά την υπαρξιακή της συνάντηση με το Χριστό. Σε έναν από τους νεότερους βρετανούς ζωγράφους, τον Chris Gollon που αναφέρθηκε προηγουμένως, στον πίνακα *The Pre-penitent Magdalene*, η Μαρία η Μαγδαληνή ιστορείται ως μια προκλητική «*femme fatal*» στολισμένη με τα ανάλογα στολίδια

και έντονο make-up. Σε παρόμοιο μήκος κύματος, αλλά με σοβαρό συμβολικό ποιητικό προβληματικό, κινείται και το σύντομο κείμενο με τίτλο «Μαγδαληνή», στη συλλογή του Ντίνου Χριστιανόπουλου, *Εποχή των ισχών αγελάδων* (Θεσσαλονίκη, 1950).

Κι όμως πουθενά στις αξιόπιστες ιστορικές πηγές, ιδίως στις αρχαιότερες, αυτές δηλαδή της Καινής Διαθήκης, δεν αναφέρεται τίποτε από όλα αυτά. Αντίθετα, στα τρία από τα τέσσερα κανονικά ευαγγέλια η Μαρία η Μαγδαληνή μνημονεύεται με το όνομά της μόνον στις διηγήσεις του πάθους και της αναστάσεως του Ιησού Χριστού. Στα κατά Μάρκον, κατά Ματθαίον και κατά Ιωάννην ευαγγέλια αναφέρεται ως μάρτυρας της σταυρώσεως («*Ήσαν δε και γυναίκες από μακρόθεν θεωρούσαι, εν αις ην και Μαρία η Μαγδαληνή...*», Μκ 15:40 παρ.).

Στο κατά Ιωάννην τοποθετείται τελευταία («*ειστήκεισαν δε παρά τω σταυρώ του Ιησού η μήτηρ αυτού και η αδελφή της μητρός αυτού, Μαρία η του Κλωπά και Μαρία η Μαγδαληνή*»), και της ταφής του («*η δε Μαρία η Μαγδαληνή και Μαρία Ιωσή εθεώρουν πού τίθεται*», Μκ 15:47, Μτ 27:61). Κυρίως όμως η Μαρία η Μαγδαληνή είναι μια από τις πρώτες μάρτυρες της αναστάσεως του Χριστού, του καινού δηλαδή μνημείου, στο κατά Ιωάννην μάλιστα η πρώτη (Μκ 16:1-8, Μτ 28:9, Λκ 24:1-12, Ιω 20:14-18).

Μόνο στο κατά Λουκάν Ευαγγέλιο αναφέρεται με το όνομά της η Μαρία η Μαγδαληνή και σε μαρτυρίες από την δημόσια δράση του Ιησού, πριν δηλαδή από τη λεγόμενη ιστορία του πάθους και της αναστάσεως των τεσσάρων ευαγγελιστών. Στην αρχή του 8^{ου} κεφ. περιγράφεται ότι ο Ιησούς «*διώδευε κατά πόλιν και κώμην... ευαγγελιζόμενος την βασιλείαν του Θεού, και οι δώδεκα συν αυτώ, και γυναίκες τινές αι ήσαν τεθεραπευμένοι από νόσων και μαστίγων και πνευμάτων πονηρών και ασθενειών, Μαρία η καλουμένη Μαγδαληνή, αφ' ης δαιμόνια επτά εξεληλύθει... αίτινες διηκόνουν αυτώ από των υπάρχόντων αυταίς*» (Λκ 8:1-3).

Το επίθετο «Μαγδαληνή», το οποίο συνοδεύει πάντα το όνομά της, τουλάχιστον στα Ευαγγέλια, υποδηλώνει πως δεν ήταν παντρεμένη, αφού στην περίπτωση αυτή θα την συνόδευε το όνομα του συζύγου της. Το Μαγδαληνή καταδεικνύει ότι η συγκεκριμένη Μαρία καταγόταν από την εμπορική πόλη Migdal (Taricheae) στη δυτική ακτή της λίμνης της Γαλιλαίας, ή θάλασσας της Τιβεριάδος. Πρέπει να ήταν εύπορη γυναίκα, εφόσον φυσικά γίνει πιστευτή η πληροφορία του Λουκά, αφού βοηθούσε, με γενναία μάλιστα υλική υποστήριξη, το επαναστατικό για την εποχή εκείνη έργο του Ιησού και των δώδεκα μαθητών του.

Κατά την ίδια πηγή είχε την προσωπική εμπειρία της θεραπευτικής δύναμης του Ιησού, πιθανώς δηλαδή ενός είδους εξορκισμού. Με βάση όμως την αυστηρά

ιστορικο-κριτική προσέγγιση των μαρτυριών του Λουκά, η σύγχρονη επιστήμη διατηρεί επιφυλάξεις, αφού στο συγκεκριμένο αυτό ευαγγέλιο διαφαίνεται σαφώς μια τάση να ελαχιστοποιηθεί ο ρόλος της Μαγδαληνής, σε χτυπητή μάλιστα αντίθεση με τα άλλα τρία κανονικά Ευαγγέλια. Ας σημειωθεί, πως ο Λουκάς είναι ο μόνος μεταξύ των Ευαγγελιστών που αναφέρει ότι ο αναστημένος Χριστός εμφανίστηκε αποκλειστικά στον Πέτρο (Λκ 24:34, βλ. επίσης Α΄ Κορ. 15:5). Κατά την Ann Graham Brock (*Mary Magdalene, the First Apostle: The Struggle for Authority*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2003, σελ. 19-40), καμία εμφάνιση του Ιησού στη Μαρία τη Μαγδαληνή δεν αναφέρεται στο κατά Λουκάν ευαγγέλιο. Συνεπώς, η αναφορά του στα επτά δαιμόνια ίσως να προέρχεται από αυτήν την προκατάληψη, αν δεν έχει συμβολική σημασία.

Αν αυτή είναι η εικόνα που μας παρουσιάζουν οι πρωτογενείς πηγές της χριστιανικής παραδόσεως, τότε εύλογα μπορεί κανείς να διερωτηθεί: Πώς η Μαγδαληνή μετατράπηκε στο διάβα του χρόνου σε μετανιωμένη πόρνη, και αργότερα με αρκετή δόση φαντασιώσεων σε κάτι παραπάνω;

Η σύγχρονη κριτική έρευνα τείνει να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι κάτι τέτοιο συνέβη ως συνειδητή προσπάθεια εκ μέρους των μεταγενέστερων ερμηνευτών της ιστορίας του χριστιανικού μηνύματος να προβεί σταδιακά σε υποβάθμιση του ρόλου της, τουλάχιστον έτσι όπως αυτό παρουσιάζεται στις αρχαιότερες πηγές της ευαγγελικής παράδοσης. Το πώς συνέβη κάτι τέτοιο έχει να κάνει καταρχάς με τη σταδιακή, και ατεκμηρίωτη φυσικά, ταύτισή της Μαρίας από τα Μάγδαλα με άλλες γυναίκες που αναφέρονται στα Ευαγγέλια. Και πρώτα πρώτα με την ανώνυμη γυναίκα από τη Βηθανία, που έχρισε με μύρο την κεφαλή του Ιησού, μια καθαρά συμβολική πράξη αναγνώρισης του Ιησού ως Μεσσία, λίγο πριν από την παράδοση και σταύρωσή του (Μκ 14:3-9 και Μτ 26:6-13). Να σημειώσουμε πως αυτή η πράξη ερμηνεύεται ως «έμπρακτη» ομολογία της μεσσιανικότητας του Ιησού, πράξη δηλαδή παρόμοια με την λεκτική ομολογία του Πέτρου στην Καισάρεια του Φιλίππου: «*Συ ει ο Χριστός (ο Υιός του Θεού του ζώντος)*» (Μκ 8:28 παρ).

Στα μεταγενέστερα ευαγγέλια η σκηνή αυτή της μυράλειψης του Ιησού μεταφέρεται χρονικά στην αρχή της δημόσιας δράσης του Ιησού (από τον Λουκά στο 7:36-50), και το κυριότερο η χρίση δεν γίνεται στην κεφαλή αλλά στους πόδας του Ιησού (και από τον Λουκά και από τον Ιωάννη, ο οποίος όμως διατηρεί την χρονική στιγμή του γεγονότος εντός της λεγόμενης ιστορίας του πάθους, αλλά ταυτοποιώντας την ανώνυμη γυναίκα με μιαν άλλη Μαρία, την αδελφή του Λαζάρου). Στον Λουκά προστίθεται το μοτίβο της μετάνοιας με επακόλουθο τη συγχώρεση των αμαρτιών της από τον Ιησού.

Η δεύτερη εσφαλμένη ταυτοποίηση της Μαγδαληνής είναι με την ανώνυμη μοιχαλίδα (Ιω 7:53-8:11), την οποία έσωσε από τον λιθοβολισμό της ο Ιησούς, με το γνωστό «ο αναμάρτητος υμών πρώτος βαλέτω λίθον επ' αυτήν» (Ιω 8:7). Αυτήν την ταυτοποίηση αποδέχεται και ο γνωστός ηθοποιός και σκηνοθέτης Mel Gibson στην πολύκροτη ταινία του, *The Passion of the Christ* (Περισσότερα γι' αυτήν την ταυτοποίηση στο έργο της Jane Schaberg, *The Resurrection of Mary Magdalene: Legends, Apocrypha, and the Christian Testament*, New York: Continuum, 2002, σελ. 65-77, 82).

Αυτή η διαδικασία σταδιακού αποπροσδιορισμού του αποστολικού ρόλου της Μαρίας της Μαγδαληνής, με τις λαθεμένες αναγνώσεις και ταυτοποιήσεις των κειμένων, ολοκληρώθηκε με την εκκλησιαστική επικύρωσή της τον 6^ο μ.Χ. αι. από τον Πάπα Γρηγόριο τον Μέγα (540-604 μ.Χ.), ο οποίος σε μια ομιλία του την παρουσιάζει ως πρότυπο της μετάνοιας. Ο Πάπας Γρηγόριος προσδιόρισε θετικά την μυράλειψη της ανώνυμης αλλά και την ανώνυμη μοιχαλίδα με το πρόσωπο της Μαρίας της Μαγδαληνής, και υποστήριξε ότι τα αρώματα με τα οποία άλειψε τα πόδια του Ιησού ήταν εκείνα που χρησιμοποιούσε προηγουμένως για το σώμα της.

Παράλληλα τα επτά δαιμόνια ταυτίστηκαν με τα λεγόμενα επτά θανάσιμα αμαρτήματα. Έγραφε χαρακτηριστικά ο Πάπας Γρηγόριος, πως όταν η Μαγδαληνή έπεσε στα πόδια του Ιησού, «μετέτρεψε το πλήθος των εγκλημάτων της σε αρετές, προκειμένου να υπηρετήσει τον Θεό εν πλήρει μετanoία» (Jane Schaberg, *The Resurrection of Mary Magdalene: Legends, Apocrypha, and the Christian Testament*, σελ. 82). Έτσι παγιώθηκε ο μύθος της Μαρίας της Μαγδαληνής ως της πόρνης με τη χρυσή καρδιά. Είναι το μοτίβο που επέλεξε ο Ντίνος Χριστιανόπουλος, στο έργο που αναφέραμε πιο πάνω, αλλά και μέχρι σήμερα πλήθος ποιητών και λογοτεχνών.

Κατά ένα παράξενο, πολύ ενδιαφέροντα όμως, τρόπο, ο μύθος αυτός της Μαγδαληνής ως μετανοημένης πόρνης βρίσκεται μόνο στην δυτική εκκλησιαστική παράδοση. Στην Ορθόδοξη ανατολική Εκκλησία συνεχίζει να τιμάται γι' αυτό που πραγματικά ήταν: ισάποστολος, προβεβλημένη δηλαδή απόστολος, απόστολος των αποστόλων, αγία, μάρτυρας της αναστάσεως. Είναι μάλιστα χαρακτηριστική μια ομιλία (επίσης από τον 6ο μ.Χ. αι.) ενός άλλου Γρηγορίου, του Πατριάρχη Αντιοχείας, στην οποία φέρεται ο αναστημένος Ιησούς να απευθύνεται στις γυναίκες, συμπεριλαμβανομένης και της Μαγδαληνής, οι οποίες «έδραμον προς τον μνήμα» με τα ακόλουθα λόγια: «Είπατε τοις εμοίς αποστόλοις τα μυστήρια ά είδατε. Έσεσθε πρώτοι απόστολοι των αποστόλων. Μανθανέτω δε Πέτρος ο αρνησάμενός με, ότι δύναμαι και γυναίκας αποστόλους εγείραι» (βλ. σχετικά J. N. Birdsall, "Gregory of Antioch: *Homilia in S.Theophania*, CPG 7385-Gleanings of

Text and Theme," *JTS* 60 τ. 2 (2009), σελ. 531-537).

Ο πατριάρχης αυτός και άγιος της Ορθόδοξης Εκκλησίας προφανώς προεκτείνει τον ιστορικό ρόλο της Μαγδαληνής ως αποστόλου, που βρίσκεται αναλυτικότερα στο κατά Ιωάννην ευαγγέλιο, και σχετίζεται φυσικά με την εμπειρία της Μαγδαληνής κατά την πρώτη εμφάνιση του αναστημένου Χριστού («*τη δε μιά των σαββάτων Μαρία η Μαγδαληνή έρχεται πρωί σκοτίας έτι ούσης εις το μνημείον, και βλέπει τον λίθον ηρμένον εκ του μνημείου*», Ιω 20:1,11-19. Οι στίχοι 2-10 προφανέστατα αποτελούν προσθήκη στον ανωτέρω αρχαιότερο πυρήνα, μια και εξόφθαλμα καταστρέφουν τη δομή της διήγησης). Σε αντίθεση μάλιστα με την εικόνα που εμφανίζει το κατά Λουκάν, το τέταρτο ευαγγέλιο παρουσιάζει ξεκάθαρα τη Μαγδαληνή ως την πρώτη μάρτυρα της αναστάσεως, του κορυφαίου γεγονότος της θείας οικονομίας.

Ο θετικός αυτός ρόλος που ιστορικά, με βάση δηλ. τις ιστορικές μαρτυρίες, διαδραματίζει η Μαρία η Μαγδαληνή στο κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο, ενισχύθηκε στη συνέχεια αρκετά σε ορισμένους χριστιανικούς κύκλους, που μάλιστα εξήραν τη μνήμη της και την τίμησαν υπέρ το δέον. Το απόκρυφο «*Ευαγγέλιο της Μαρίας*», που δημοσιεύτηκε μόλις το 1955, είναι προϊόν μιας τέτοιας αρχαίας - για ορισμένους περιθωριακής - χριστιανικής κοινότητας. Στο απόκρυφο αυτό ευαγγέλιο, αλλά και στα περισσότερα απόκρυφα κείμενα της Κ.Δ., που όμως μερικά από αυτά διατηρούν στις διηγήσεις τους κάποιον ιστορικό πυρήνα (Κατά Θωμάν Ευαγγέλιο, Ευαγγέλιο του Φιλίππου, Πίστις-Σοφία), η εικόνα της Μαρίας της Μαγδαληνής είναι η εξής:

(α) Κατέχει εξέχουσα θέση μεταξύ των μαθητών του Ιησού. (β) Επέζησε ως χαρακτήρας, ή ως ανάμνηση, ακόμη και σε μια εποχή και έναν πολιτισμό με έντονα τα ανδροκρατικά στοιχεία, και κατά πολλούς μιας έντονα πατριαρχικής ιδεολογίας. (γ) Διακρίνεται για το θάρρος της και μιλά ελεύθερα. (δ) Διαδραματίζει σαφώς ηγετικό ρόλο, ακόμη και έναντι των αρρένων αποστόλων (των αδελφών της, όπως τους αποκαλεί). (ε) Είναι άτομο ευλογημένο να δέχεται και να ερμηνεύει θεϊκά οράματα. (στ) Εγκωμιάζεται για την ορθή και σε βάθος κατανόηση των θεϊκών διδασκαλιών. (ζ) Προσδιορίζεται ως στενή και οικεία μαθήτρια του Ιησού. (η) Δεν διστάζει όταν πρέπει να αντιπαρατίθεται και μερικές φορές να έρχεται σε ανοικτή σύγκρουση με έναν ή περισσότερους από τους αποστόλους. (θ) Την υπερασπίζεται ο Ιησούς.

Πολλά από τα εννέα αυτά χαρακτηριστικά βρίσκονται και σε άλλα μη κανονικά (απόκρυφα) κείμενα. Σε μερικά, βέβαια, άλλα απόκρυφα κείμενα της αρχέγονης χριστιανικής παράδοσης αλλοιώνεται προς το αρνητικό ο ρόλος της, ή και απαλείφεται το όνομά της από διηγήσεις στις οποίες η Μαγδαληνή σε άλλα

κείμενα διαδραματίζει ηγετικό ρόλο. Όλα αυτά σταματούν μετά τον 6^ο μ.Χ. αι., για να εμφανιστεί ξαφνικά κατά το μεσαίωνα στη Δύση η γνωστή μυθοπλασία της Μαγδαληνής ως συμβόλου του έρωτα και της σεξουαλικότητας.

Τα κριτικό ερώτημα που τίθεται στην επιστήμη είναι, αν το πορτρέτο της Μαγδαληνής ως ηγετικής μορφής της πρώτης εκκλησίας απεικονίζει όντως την ιστορική πραγματικότητα. Πολύ πιθανόν να συμβαίνει κάτι τέτοιο, αν μάλιστα αναλογιστούμε τη σημαίνουσα θέση που συνεχίζει να κατέχει στην ανατολική λειτουργική και αγιολογική παράδοση. Ορισμένοι μελετητές της Κ.Δ. μάλιστα υποστηρίζουν ότι μπορεί ακόμη και να συμπεριλαμβάνεται μεταξύ των θηλέων ηγετικών προσωπικοτήτων, στους οποίους ο απόστολος Πάυλος απευθύνει θερμό χαιρετισμό στο περίφημο κεφ. 16 της προς Ρωμαίους επιστολής του («*ασπάσασθε Μαριάμ, ήτις πολλά εκοπίασεν εις ημάς*», 16:6).

Κάτι τέτοιο, βέβαια, μπορεί να παραμένει υποθετικό· δεν υπάρχει, όμως, καμιά απολύτως ιστορική ένδειξη, ή έστω και υποψία, ότι η Μαγδαληνή ήταν πόρνη, ερωμένη, ή σύντροφος του Ιησού. Αντίθετα, είναι πέρα για πέρα επιβεβαιωμένο, ότι ήταν προβεβλημένη μαθήτριά του, απόστολος των αποστόλων, και ότι τα στοιχεία αυτά στο διάβα της ιστορίας έχουν επιμελώς περιθωριοποιηθεί ή ακόμη και επιτυχώς διαγραφεί — τουλάχιστον μέχρι σήμερα, που η επιστήμη έχει πλέον αναδείξει την πραγματική σημασία της «Ιστορικής Μαγδαληνής».

Σημ. Τα στοιχεία αντλήθηκαν από το άρθρο του καθ. της Θεολογικής Σχολής του Α.Π.Θ. κ. Πέτρου Βασιλειάδη στην ιστοσελίδα <http://blogs.auth.gr/moschosg>
<http://bitly.com/1zuSBNk>